

Kerk zijn voor zoekers naar zin en spiritualiteit

De kerkelijke gemeente is een doorsnee plattelandsgemeente in een dorp op het Groningse Hogeland. Zij wordt gevormd door een federatie van een hervormde gemeente en een gereformeerde kerk. Er zijn rond de 500 leden. Ik werk er als predikant met een aanstelling van 70 procent. Ook in ons dorp ontkomen we niet aan de terugloop van het aantal leden. De zondagse erediensten worden bezocht door rond de 70 mensen, maar het aantal reguliere kerkgangers loopt gestaag terug. In dit proces vallen mij een paar dingen op. Mensen blijven niet weg, omdat het hen tegenstaat; het zijn vooral de drukte van het dagelijks leven en de volle agenda die de betrokkenheid bij de kerk in de weg staan. Daarnaast zijn de kerkgangers kritisch. Ze kiezen wat hen aanspreekt en blijven weg wanneer het hen niet aanspreekt.

Liturgisch present

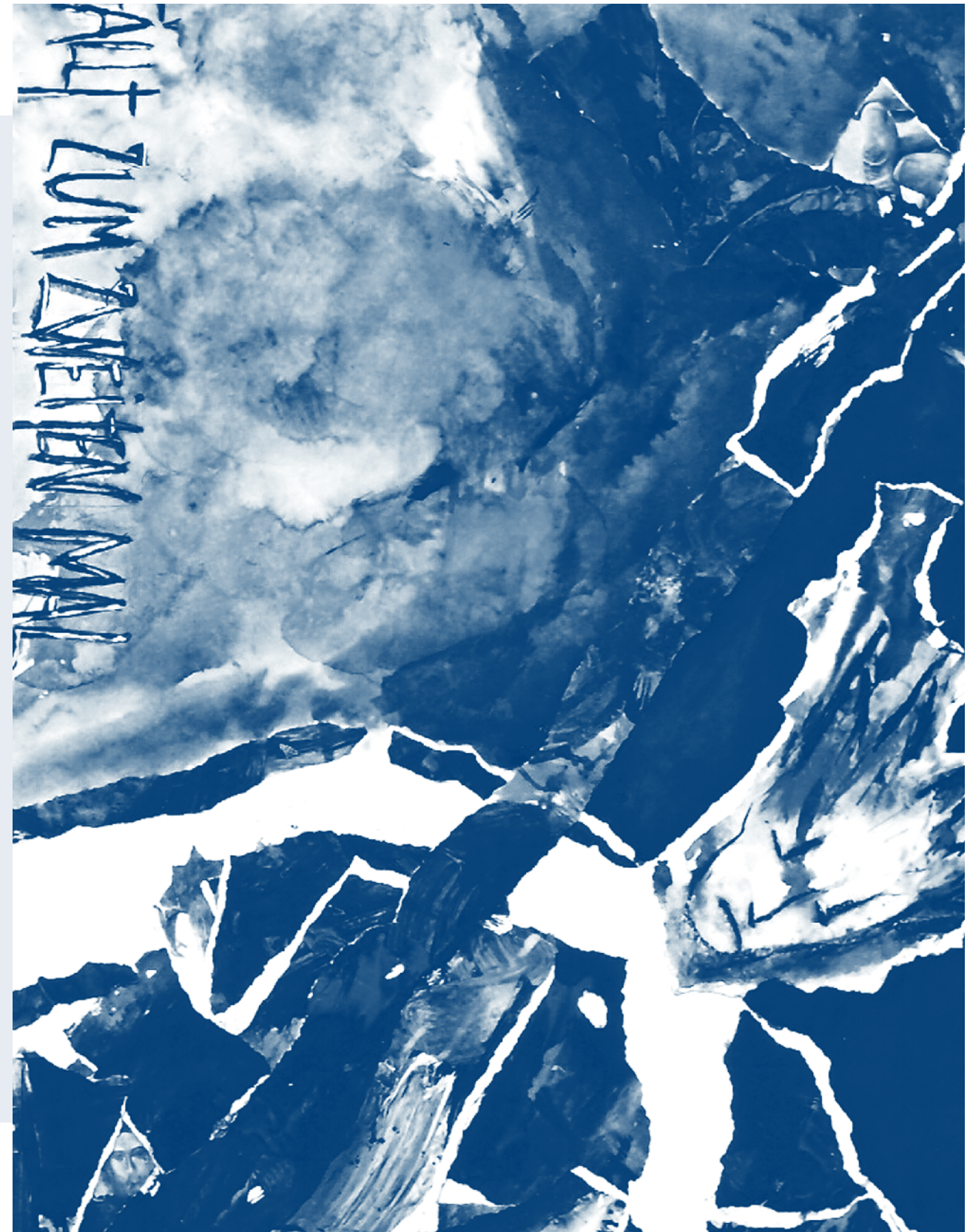
In de loop van de jaren is in de gemeente het verlangen gegroeid om als kerkgemeenschap een rol in het dorp te hebben. We willen graag de mensen bereiken die zijn afgehaakt, maar ook hen die niet met de kerk zijn opgegroeid maar wel behoefte hebben aan spirituele verdieping en zingeving. Daarom besluiten we om bij de organisatie van de diensten aan te sluiten bij de wensen van deze groepen. We kiezen daarvoor twee momenten in het kerkelijk jaar: de Stille Week en de Gedachteniszondag.

Het is al jaren de gewoonte om de vieringen in de Veertigdagentijd en de Stille Week met veel aandacht voor te bereiden en vorm te geven met kunst en muziek. Omdat we al eerder een groeiende belangstelling hadden gezien, met name voor de Stille Week, wordt er veel energie en menskracht gestoken in de organisatie van de diensten, en worden mensen persoonlijk benaderd met de vraag of ze een keer willen meedoen met de voorbereidingen. In 2013 resulteerde dat in een groep van rond de 20 mensen, zowel kerkgangers als niet-kerkgangers, die meewerkten.

Ook voor de Gedachteniszondag worden mensen persoonlijk uitgenodigd. Daarbij gaat het om nabestaanden van kerkleden. Maar wanneer gewenst worden ook namen van niet-kerkelijke mensen die zijn gestorven genoemd. Op de zaterdag voorafgaand aan de Gedachteniszondag wordt de kerk opengesteld voor dorpelingen en andere belangstellenden. Zij kunnen in de kerk een kaars komen aansteken voor de overledenen. Zelf ben ik die middag in de kerk aanwezig. Er is veel waardering voor de dienst en de openstelling van de kerk.

Zoals ik verwachtte, is het niet gemakkelijk om mensen bij de diensten te betrekken. Er heersen in het dorp veel vooroordelen jegens de kerkelijke gemeente. Maar ik ervaar ook een ►

'Statie 7: Jezus valt', Kruisweg in verf, René Rosmolen >

belangrijke tegenkracht uit de gemeente zelf. Er is, in alle verval en terugloop, een sterke hang naar het verleden. Die wordt verwoord in de wens om 'de kerk weer vol te krijgen'. Wanneer veranderingen niet die volle kerk opleveren (en dat gebeurt uiteraard niet) is de teleurstelling in de kerkenraad groot, ondanks dat ik blijf herhalen dat het niet gaat om grote aantallen mensen, en dat de volle kerk van vroeger definitief verleden tijd is.

Overwegingen en vragen

Het is een gegeven dat mensen tegenwoordig anders bij een kerkelijke gemeente zijn betrokken dan de generaties die hen voorgingen. De organisatie van de kerk zoals die nu is, is gebaseerd op de gedachte dat er veel mensen langdurig betrokken zijn bij een gemeente en indien nodig, ook hun steentje bijdragen.

Deze wijze van betrokkenheid is echter hoe langer hoe meer van voorbije tijden. Wil de kerk een rol blijven spelen, dan zal zij moeten inspelen op de vragen en de behoeften van geseculariseerde mensen. In dat licht lijkt het mij een goede keuze om diensten af te stemmen op doelgroepen en op de behoefte van kerkgangers. Het is belangrijk dat mensen blijven weten wat er gebeurt in de kerk, en dat je er terecht kunt op cruciale momenten in het leven.

Ik wil echter ook kanttekeningen plaatsen bij deze wijze van organiseren. Door diensten af te stemmen op de behoefte van doelgroepen, krijgt de kerk een functioneel karakter, afgestemd op (verondersteld) consumptiegedrag

van mensen: zij kunnen halen wat van hun gading is, en ze kunnen links laten liggen wat hen niet aanstaat.

Wezenlijk voor een kerk is echter, dat de taal die er gesproken wordt, en de dingen die er gebeuren, vragen om een leerproces en een langere periode van betrokkenheid, waarbij van mensen een bepaalde inspanning wordt gevraagd. De kwestie is dus of en in hoeverre het verschijnsel kerk zich verdraagt met consumptiegedrag.

Bovendien: wie draagt het geheel? Er zijn allicht mensen te vinden die verantwoordelijkheid willen dragen voor de dingen waarbij ze zich thuis voelen. Maar wie kan zich verantwoordelijk voelen voor het geheel?

Samengevat is de vraag dus deze: in hoeverre bewijzen we de kerk en de mensen een dienst wanneer we in de vieringen inspelen op de behoeften van zoekers naar zin en spiritualiteit? ◀

Missionair op maandag

Beste predikant,

In een dorp is het vaak niet zo eenvoudig de koers van de kerk echt te veranderen. Kerkelijke tradities en culturen, de dorpsadat en de verwevenheid met klassieke dorpspatronen kunnen vernieuwing behoorlijk in de weg staan (Brouwer 2011). Daarom verdient jullie zoektocht veel waardering. Er is openheid naar het dorp en een verlangen er werkelijk dienstbaar aan te zijn. Je legt met de vraag waar je mee eindigt een belangrijke kwestie op tafel. Je laat met die vraag ook een spanning zien die kennelijk zit ingebakken in de koers van de gemeente. Mijn reflectie, toegespitst op de inzet bij vieringen, cirkelt ook rond deze kwestie.

Openstaande inhoudelijke vragen

Er zijn twee momenten waarop het verlangen kerk in en met het dorp te zijn concreet gestalte krijgt: de Stille Week en de Gedachteniszondag. Zeker deze laatste zondag van het kerkelijk jaar biedt goede kansen voor dienst aan een brede groep dorpsbewoners. Elk mens heeft immers te maken met de vergankelijkheid van het leven en het verlies van dierbaren. Het is dan ook zeer prijzenswaardig dat jullie gemeente echt werk maakt van deze zondag. Dorpsbewoners blijken dat ook te waarderen. De Stille Week biedt weer andere kansen voor dienst aan de lokale gemeenschap: verstillings- en reflectiemiddelen in het leven van alledag, mede langs de weg van kunst en muziek. Over de inhoudelijke invulling van deze week lezen we overigens niets en dat is jammer.

Wat geldt trouwens voor de hele casus. Wat is bijvoorbeeld het profiel van jullie gemeente en wat beogen jullie met het verlangen present te zijn? En wie zijn het, die zoekers? Wat zijn precies hun wensen? Spiritualiteit en zingeving zijn immers nog breed uitwaaiende containerbegrippen. Joep de Hart schrijft dat we de interesse voor spirituele zaken niet moeten overdrijven (De Hart 2011, 235 e.v.). Inhoudelijk gezien zijn er veel vragen te stellen. Ik begrijp dat je in een beknopte casus veel moet laten rusten, maar op dit punt zou ik graag iets meer hebben willen lezen.

Je signaleert de drukte in het bestaan. De agenda is vol en dan schiet de zondagse kerkdienst er gemakkelijk bij in. Het aantal kerkgangers daalt en bedraagt op een gemiddelde zondag nu zo'n kleine 15 procent van het aantal leden. Dat is op zich een redelijk modaal cijfer voor de Protestantse Kerk, maar de keerzijde is natuurlijk wel dat gemiddeld genomen 85 procent van de leden op zondag niet naar de kerk komt. Mensen kunnen hun tijd maar één keer besteden en zijn daarom min of meer 'gedwongen' kritisch te zijn in wat ze doen en in wat ze laten. ▷

Je signaleert een kritische houding van de leden van de gemeente rond de kerkdienst, maar we lezen niet of daar iets mee wordt gedaan. Welk signaal gaat uit van het teruglopende kerkbezoek? Nemen jullie dat voor lief als zijnde onvermijdelijk in deze tijd of is er misschien reden voor onderzoek naar de beleving van de eredienst door (ex-)kerkgangers?

Tussen uitvaartleider en vroedvrouw

De Gedachteniszondag als speerpunt van presentie verdient de aandacht. Ik sprak mijn waardering al uit, maar bij jullie keuze voor juist deze zondag komt ook een ander gevoel op. Om dat duidelijk te maken, neem ik even een omweg langs de kerken in mijn eigen dorp. Zowel het kerkblad van de plaatselijke parochie als dat van mijn eigen PKN-gemeente moet het mede hebben van advertentie-inkomsten. In beide bladen staan overwegend advertenties uit de uitvaartsector. Dat wekt de indruk dat de kerk met name in beeld komt aan de randen van het leven. De keuze om de Gedachteniszondag als een van de missionaire speerpunten te nemen, kan onbedoeld dit effect versterken. De kerk positioneert zich daarmee – overigens vaak geheel onbedoeld! – immers niet in het centrum van het menselijk leven, maar aan de rand ervan. Het is zeker kostbaar als de kerk er op die momenten is, maar scheefgroei ligt op de loer. Gemakkelijk wordt de kerk geassocieerd met en vervolgens gereduceerd tot een dienstverlenende instelling voor als de nood of de dood aan de man komt. De kerk is dan een van de vele zorgaanbieders waar je alleen een beroep op doet als het nodig is. Als voorganger word je dan gemakkelijk meer pastor dan toeruster, meer trooster dan profeet, meer uitvaartleider dan vroedvrouw. En dat doet iets met de gemeente als geheel. Greg Ogden schrijft in zijn boek over discipelschap dat de concentratie op individueel (crisis)pastoraat uiteindelijk een verwoestende invloed heeft op het vermogen van geloofsgemeenschappen mensen te trainen in de navolging van Christus (Ogden 2008, 40-42). Hij schrijft – in het spoor van Paulus – dat voorgangers primair geroepen zijn ‘om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst’ (Efeziërs 4:12). Dat brengt me op een volgend punt.

Missionair buiten de kerkdiensten om

Jullie concentratie op kerkelijke vieringen bij de vormgeving van missionair beleid is een keuze waar zeker iets voor te zeggen is. Vieringen zijn immers de meest centrale momenten in het leven van de geloofsgemeenschap en gastvrijheid op juist deze plek is een groot goed. Toch gooi ik ook hier een steen in de vijver. Eigenlijk doe je dat zelf ook al door je laatste vraag. Ik wil je daarin bijvallen. Zou er ook gezocht kunnen worden naar vormen van presentie in het dorp die veel minder ‘kerkelijk’ zijn? Bij missionaire presentie denken we al gauw aan kerkelijke activiteiten, maar dat is een versmalling die niet vruchtbaar is en feitelijk ook niet meer houdbaar. Zal het accent in onze tijd niet veel meer moeten liggen op de toerusting van de gelovigen voor de plek die ze in de samenleving innemen? Brits onderzoek laat zien dat het juist daaraan vaak schort (Hudson 2012).

In Nederland zien we onder de noemer ‘discipelschap’ een groeiende interesse in de vorming van gelovigen voor het ‘seculiere’ leven van elke dag. Zou missionaire presentie anno 2015 niet vooral gebaat kunnen zijn bij de toerusting van individuele ‘missionarissen’ die zo hun plek in de dorpssamenleving kunnen innemen? Ik schrijf dit ook vanuit de door jou geconstateerde vooroordelen ten opzichte van de kerk. Deze zijn hardnekkig, en nog los daarvan, kerken hebben vaak niet half in de gaten hoe hoog de kerkelijke drempel feitelijk is. Werken jullie op het mooie Groningse Hogeland mogelijk nog te veel met een ‘kom-model’ in plaats van met een ‘ga-model’?

Tot slot

Je rept ook over de hang naar het verleden van kerkgangers. Ze willen terug naar de volle kerk van vroeger. Ik denk dat je terecht probeert de gemeenteleden af te brengen van dit nostalgisch verlangen. Een hang naar het verleden schept geen toekomst. Maar toch rijst hier een belangrijke vraag: kunnen we binnen de kerken nog geloven dat groei mogelijk is? De Britse onderzoeker Goodhew spreekt van een ‘eschatology of decline and despair’ in veel kerken. Dat is een mindset waarin bewust of onbewust alleen nog rekening wordt gehouden met een doorgaande krimp (Goodhew 2012, 256). Ik weet natuurlijk niet precies hoe dat bij jouw ‘doorsnee plattelandsgemeente’ zit, maar er zal vast enige herkenning zijn. Goodhew stelt een vraag aan afkalvende mainline kerken die ik ook aan jullie zou willen voorleggen: zouden jullie iets kunnen leren van kerken die groei vertonen?

*Met collegiale groet en goede wensen,
Sake Stoppels*

*Sake (dr. S.) Stoppels is universitair docent Kerkopbouw en diaconiek aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam.
s.stoppels@vu.nl*

Literatuur

Brouwer, R. (2011). Continuïteit. In: R. Brouwer e.a., Levend lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland. Utrecht: Kok, 132-164.

*Goodhew, D. (ed.) (2012). Church Growth in Britain. 1980 to the Present. Farnham/Burlington: Ashgate.
Hart, J. de (2011). Zwevende gelovigen. Oude religie en nieuwe spiritualiteit. Amsterdam: Bert Bakker.
Hudson, N. (2012). Imagine Church. Releasing Whole-Life Disciples. Nottingham: IVP.
Ogden, G. (2008). Discipelschap met impact. Groeien als leerling van Jezus in een triade. Driebergen: Novapres.*